

ARAŞTIRMA

BİR YATILI BÖLGE OKULUNDA AKRAN İSTİSMARI VE FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ETKİSİ

Satı BOZKURT* Ayşe AKBIYIK** Sevinç YÜZÜK***
Nalan GÖRDELES BEŞER**** Tülay SAĞKAL*****

Alınış Tarihi:15.03.2011

Kabul Tarihi:07.07.2011

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, bir yatılı bölge okulunda ilköğretim ikinci kademe öğrencileri arasında akran istismarı durumunu ve akran istismarı konusunda yapılan farkındalık eğitiminin etkisini belirlemektir. 2008 yılı Mayıs ayında 112 öğrenci ile yürütülen, yarı-deneysel ve öntest-sontest tasarımı olarak planlanan bu çalışmada elde edilen sonuçlar şöyledir: Öğrencilerin %24.1'i okuldayken, %26.8'i sınıftayken, %19.6'sı okul bahçesindeyken, %21.2'si yemekhanedeyken, %27.3'ü yatakhanedeyken, %24.1'i okul gidiş-dönüşlerinde kendisini duygusal olarak kötü hissettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %24.1'i haftada birkaç kez diğer öğrenciler tarafından fiziksel istismara maruz bırakıldığını, %46.4'ü son bir yıl içinde sözel ve fiziksel olarak istismara maruz kaldığını ve %44.2'si ise mağduriyetini hiç kimseye söylemediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin akran istismarı bilgi düzeyi ön test puanları 44.7±22.0 ve sontest puanları 68.5±20.5'dir. Planlı eğitim sonrası öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0.05).

Anahtar Kelimeler: Akran istismarı; öğrenciler; farkındalık; eğitim.

ABSTRACT

Peer Abuse at a Boarding District School and the Effect of Awareness Training

The aim of this study was to determine the status of the peer abuse among the middle school students, at a boarding district school and to examine the effect of awareness training about peer abuse. In this research which was planned as a semi-experimental and pretest-posttest design study which was carried with 112 students in May 2008, the results obtained from are as follows: Students stated that they felt bad emotionally themselves at the following areas; 24% of at the school, 26.8% of in the classroom, 19.6% of in the playground, 21.2 % of at the refectory, 27.3% of in the dormitory and 24.1% of on the way to school. They said that they had been abused physically by the other students several times in a week (24.1%), 46.4% of the students had been exposed to verbal-physical abuse in last one-year, and 44.2% of the students didn't tell anyone about their victimization. Peer abuse knowledge level scores of the students were pretest 44.7±22.0 and posttest 68.5±20.5. After the planned training, between the pretest and posttest points was found statistically a significant difference (p<0.05).

Keywords: Peer abuse; students; awareness; training.

GİRİŞ

Okul çağında öğrenciler arasında yaşanan akran istismarı, yeni bir sorun olmamakla birlikte son yıllarda tüm dünyada giderek kaygı yaratan ve gerek eğitimcilerin gerekse araştırmacıların çözüm getirmek adına üzerinde düşünüp çalışmalar yaptıkları bir sorun haline gelmiştir. Akran istismarı ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar 1970'lerin sonlarında Norveç, İsveç ve Finlandiya da başlamış olup,

özellikle 1978 yılında Norveçli araştırmacı Dan Olweus tarafında yazılan "Okullarda Saldırganlık" isimli kitap akran istismarı konusunda bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Kartal ve Bilgin 2007). İngilizcesi peer abuse/bully olan ve dilimize akran istismarı/zorbalık olarak çevrilen, akran istismarını yapan kişiye zorba, istismara maruz

*E.Ü. Ödemiş Sağlık Yüksek Okulu (Yard. Doç.) e-mail: sdbozkurt@hotmail.com

**E.Ü. H. Y.O. Yüksek Lisans Öğrencisi

***Ödemiş Üç Eylül Yatılı Bölge İlköğretim Okulu Öğretmeni

****Niğde Sağlık Yüksek Okulu (Yard. Doç.)

***** E.Ü. Ödemiş Sağlık Yüksek Okulu (Öğretim Görevlisi)

kalan kişiye ise kurban denilmektedir (Kapçı 2004). Literatürde istismarı tanımlayan birçok görüş olmakla birlikte, araştırmacılar 1987'de Olweus tarafından geliştirilmiş olan tanım üzerinde görüş birliği sağlamışlardır. Olweus'e göre (1997) "Bir kişi, kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı, tekrarlı ve en azından bir süre devam eden olumsuz davranışlarla karşı karşıya bırakılıyor ise bu kişi istismara maruz kalmıştır". Tanımda kullanılan olumsuz davranışlar, niyetli olarak bir kişiyi inciten ve rahatsız eden davranışlar olarak açıklanmıştır (Griffin and Gross 2004). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bir öğrenciye, başka bir ya da bir grup öğrencinin kötü, hoş gitmeyen şeyler söylemesi, yapması ve tekrarlı olarak sataşması gibi eylemleri akran istismarı olarak tanımlarken, eşit güçteki iki öğrencinin tartışması ya da kavga etmesi gibi eylemlerin ise istismar olmadığını belirtmiştir (Alikaşifoğlu et al. 2004).

Akran istismarı şu üç kriter ile karakterizedir: Kasıtlı olarak yapılan ve kurban fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içerir; istismarın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır; kurban kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır ve bir güç dengesizliği vardır (Olweus 1997). İstismarcılar eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildikleri gibi, kurbanlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilirler; istismarcılar bu tür eylemlerinden dolayı genellikle kendilerine çıkar sağlayabilirler (Kapçı 2004). Akran İstismarı fiziksel istismar (vurma, tekmeleme, yumruklama, itme, eşyalarını fırlatma ya da saklama, cinsel içerikli şaka veya saldırıda bulunma, zorla para, yemek ya da başka eşyalarına el koyma vb.), sözel istismar (fiziksel zarar vermeye tehdit etme, lakap takma, alay etme, fiziksel ya da cinsel imalarla zarar verme vb.) ve dolaylı istismar olan sosyal dışlanma (gruptan dışlama, dedikodu yayma vb.) olmak üzere üç şekilde gruplandırılmaktadır (Alikaşifoğlu et al. 2004, Beran and Shapiro 2005, Deveci ve ark. 2008).

Okullarda akran istismarının sonuçları üzerinde yapılan çalışmalarda, istismara maruz kalan öğrencilerin, diğer öğrencilere göre daha çok ruhsal rahatsızlıklar, sosyal uyum sorunları, yüksek düzeyde stres ve fiziksel hastalık belirtileri yaşadıkları belirlenmiştir. Akran istismarı davranışı gösteren öğrencilerin birçoğu bu davranışları yetişkinliğe taşıyıp ileride suç davranışlarına dönüştürebileceği ifade edilmiştir

(Sourander et al. 2000). Akran istismarının nedenleri, yapılan araştırmalar sonucunda iki başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, öğrencinin kendisinden kaynaklanan fiziksel ve psikolojik nedenlerdir (öz saygı düzeyinin düşük veya yüksek olması, genel ya da sürekli öfke düzeyi, kişilik özellikleri gibi). İkincisi ise öğrencinin kendisi dışında başta aile ve okul olmak üzere çevresinden kaynaklan nedenlerdir. Toplumsal nedenlerin kişisel nedenlere göre okulda akran istismarının yaşanması üzerinde daha belirleyici rol aldığı vurgulanmıştır (Avcı 2010, Kartal ve Bilgin 2008).

İstismara maruz kalma sonucunda; okula gitmeyi istememe, akademik başarının düşmesi, depresyondan intihar etmeye kadar uzanan olumsuzluklar yaşanabilmektedir (Beran and Shapiro 2005, Kartal ve Bilgin 2007). Bu sonuçlar çocuk ve ergen ruh sağlığı açısından önemlidir.

Amaç

Araştırmanın amacı, bir yatılı bölge okulunda ilköğretim ikinci kademe öğrencileri arasında akran istismarı durumunu belirlemek ve akran istismarı konusunda yapılan farkındalık eğitiminin etkisini incelemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Araştırma, yarı deneysel ve öntest-sontest tasarımı olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, İzmir'in bir ilçesinde bulunan yatılı bölge okulunun ilköğretim ikinci kademesindeki 189 öğrenci oluşturmaktadır. Sınıflara ve cinsiyete göre tabakalı örneklem yöntemi kullanılarak rastgele belirlenen 112 öğrenci örnekleme alınmıştır (Tablo 1). Araştırmanın yapıldığı yatılı bölge okulunda ilköğretim düzeyinde hem yatılı hem de gündüzlü öğrenci mevcut olup çalışmaya her iki grup da dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, "Bireysel Tanıtım Formu", "Akran İstismarı Riskini Değerlendirme Formu" ve "Öğrencilerin Akran İstismarına Yönelik Bilgi Düzeylerini Belirleme Formu" kullanılarak toplanmıştır. Formlar oluşturulduktan sonra bir pilot çalışma ile uygunluğu denetlenmiştir.

Bireysel Tanıtım Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan form, öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini içeren 9 sorudan oluşmuştur.

Akran İstismarı Riskini Değerlendirme Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan 13 soruluk bir formdur. Sorular öğrencilerin okul ve çevresi ile ilgili duygusal tutumları (6 soru) ve akran istismarını tanımlayıcı kriterleri (7 soru) içeren iki bölümden oluşmaktadır (Alikashifoğlu et al. 2004, Beran and Shapiro 2005, Buchanan and Winzer 2001, Deveci ve ark. 2008, Glover et al. 2000, Kapçı 2004, Kartal ve Bilgin 2007, Olweus 1991, Rigby 1997, Yates and Smith 1989, Zindi 1994).

Tablo 1. Örneklem Seçiminde Sınıflara ve Cinsiyetlere Göre Tabakalama Oranları

Evren S=189			Örneklem s=112
Cinsiyete göre tabakalama oranı:			Kişi sayısı
Kız=89:189.100=%47			53
Erkek=100:189.100=%53			59
Sınıflara göre tabakalama oranı:			
6. Sınıf=66:189.100=%35			39
7. Sınıf=61:189.100=%32			36
8. Sınıf=62:189.100=%33			37

Öğrencilerin Akran İstismarına Yönelik Bilgi Düzeylerini Belirleme Formu: Öğrencilerin akran istismarı konusunda bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla oluşturulan bu form, verilecek olan farkındalık eğitimin öncesinde ve sonrasında kullanılmak üzere, literatür ve uzman görüşleri doğrultusunda tasarlanmıştır (Alikashifoğlu et al. 2004, Avcı 2006, Beran and Shapiro 2005, Boulton 1992, Buchanan and Winzer 2001, Deveci ve ark. 2008, Eslea and Smith 1998, Glover et al. 2000, Kapçı 2004, Kartal ve Bilgin 2007, Kartal ve Bilgin 2008; Kepenkçi ve Çingir 2005, Olweus 1991, Rigby 1997, Stevens et al. 2000, Wilton et al. 2000, Withney and Smith 1993, Wolke et al. 2001, Woods et al 2007, Yates and Smith 1989, Zindi 1994). Form “fiziksel istismar davranışları (18 puan), sözel istismar davranışları (21 puan), istismar nedenleri (15 puan), istismarcının özellikleri (15 puan), istismara maruz kalan kişilerin özellikleri (9 puan), istismara maruz kalan kişide meydana gelen davranış değişiklikleri (15 puan), istismara maruz kalındığında verilen tepkiler (7 puan), olmak üzere 7 alt başlıkta değerlendirilmiştir. Her bir alt başlığa ilişkin kriterler maddelendirilmiş ve

puan verilmiştir. Değerlendirmede öğrencilerin bu formdaki maddelere verdiği doğru yanıtlar toplanarak bilgi puanı elde edilmiştir. Öğrencinin bu formdan alabileceği minimum puan 0, maksimum puan ise 100’dür.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Verilerin toplanmasına, etik kurul ve gerekli kurum izinleri alındıktan sonra başlanmıştır. Öğrencilerden sözel olur alınarak, 112 öğrenciye “Bireysel Tanıtım Formu”, “Akran İstismarını Tanılama Formu ve “Akran İstismarına Yönelik Bilgi Düzeyini Belirleme Formu” uygulanmıştır. Daha sonra “Akran İstismarına İlişkin Farkındalık Geliştirme Eğitimi” çalışma evrenindeki tüm öğrencilere (S=189) 30’ar kişilik gruplar halinde araştırmacılar tarafından verilmiştir. Planlı eğitimden 2 hafta sonra, eğitimin etkinliğini değerlendirmek üzere örnekleme alınan öğrencilere “Akran İstismarı Bilgi Düzeyi Belirleme Formu” tekrar uygulanmıştır.

Akran istismarına ilişkin farkındalık geliştirme eğitimi, “Akran istismarının tanımı; istismar çeşitleri; istismarcının özellikleri; kurbanın özellikleri; istismar sonrasında kurbanda gelişebilecek sorunlar; istismarın tekrarlanmasını önleyici davranışlar” konu başlıkları altında 60 dakika sürmüştür. Vaka üzerinden tartışma, konuyla ilişkili rol-play ve geribildirimler ile eğitim sonlandırılmıştır.

Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistik (frekanslar, ortalamalar) ve verilen planlı eğitimin etkinliğinin değerlendirilmesinde (normal dağılıma uygun olduğu için) ilişkili ölçümler için t testi (paired sample t testi) ve değişkenlerin karşılaştırılmasında ki kare bağımsızlık testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, anne-babanın eğitim, çalıştıkları iş ve gelir düzeyi açısından öğrencilerin sosyo ekonomik düzeylerinin (SED) düşük olduğu görülmüştür. Wolke ve arkadaşları (2001) tarafından İngiltere ve Almanya’da yapılan karşılaştırmalı bir araştırmada SED’in zorbalıkla istatistiksel olarak önemli ama genel olarak zayıf bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Düşük SED’li çocukların okullarda sosyal dezavantajları nedeniyle zorbalık için daha fazla

dezavantajları nedeniyle zorbalık için daha fazla risk altında olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında şiddetin SED'le ilişkili olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Kızmaz 2006)

Tablo 2. Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı (s=112)

Sosyo-demografik özellikler	S	%	
Yaş	10-11	5	4.5
	12-13	68	60.7
	14 ve üzeri	39	34.8
	Yaş ort.=12.9±0.96		
Cinsiyet	Kız	53	47.3
	Erkek	59	52.7
Sınıf	6. Sınıf	39	34.8
	7. Sınıf	36	32.2
	8. Sınıf	37	33.0
Yatılılık/gün düzlülük durumu	Yatılı	66	58.9
	Gündüzlü	46	41.1
Anne eğitimi	Okur-yazar değil	9	8.0
	Okur-yazar	15	13.4
	İlk Öğretim	83	74.1
	Ortaöğretim	5	4.5
Anne mesleği	Ev hanımı	96	85.7
	İşçi	16	14.3
Baba eğitimi	Okur-yazar	13	1.6
	İlköğretim	83	74.1
	Ortaöğretim ve üstü	16	1.3
Baba mesleği	İşçi	21	18.8
	Çiftçi	55	49.1
	Serbest	32	28.6
	Memur	4	3.6
Kardeş sayısı	2 ve ↓	60	53.6
	3 ve ↑	52	46.4

Tablo 3'te akran istismarını değerlendirmeye yönelik, öğrencilerin okul ve çevresi ile ilgili duygusal tutumlarını belirleyen sorulara vermiş oldukları cevaplar yer almaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %24.1'i okuldayken, %26.8'i sınıftayken, %19.6'sı okul bahçesindeyken, %21.2'si yemekhanedeyken, %27.3'ü yatakhanedeyken ve %24.1'i ise okul gidiş dönüşlerinde kendilerini duygusal olarak iyi hissetmediklerini gerekçe belirterek ifade etmişlerdir. Açık uçlu olarak öğrencilere yöneltilen bu sorularda öğrencilerin genel olarak belirttiği gerekçeler; sınıfta aşırı gürültü varlığı, kendisini yalnız hissetme ve aile özlemi (daha çok yatılı olanlarda), gruptan dışlanmak, ortak oyunlardan dışlanma, okul bahçesinde oyunlarını bozacak müdahalelerin varlığı (yaşça büyük öğrenciler

tarafından), sözel istismar (daha çok kız öğrencilere) ve benzeri gerekçelerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda okulda kendini iyi hissetmeyen öğrenci yüzdelilerinin dikkate değer olduğu düşünülmüştür.

Tablo 3. Öğrencilerin Okul ve Çevresi ile İlgili Duygusal Tutumlarına Göre Dağılımları (s=112)

Öğrencilerin Okul ve Çevresi İle İlgili Duygusal Tutumları	S	%	
Okuldayken kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	83	74.1
	Kötü	27	24.1
	Yanıt yok	2	1.8
Sınıfta ve koridorlarda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	76	67.9
	Kötü	30	26.8
	Yanıt yok	6	5.4
Okul bahçesinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	80	71.4
	Kötü	22	19.6
	Yanıt yok	10	8.9
Yemekhanede kendinizi nasıl hissediyorsunuz? (s=66 yatılı öğrenciler)	İyi	50	75.8
	Kötü	14	21.2
	Yanıt yok	2	3.0
Yatakhanedede kendinizi nasıl hissediyorsunuz? (s=66 yatılı öğrenciler)	İyi	45	68.2
	Kötü	18	27.3
	Yanıt yok	3	4.5
Okul gidiş-dönüşlerinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	82	73.2
	Kötü	27	24.1
	Yanıt yok	3	2.7

Kartal ve Bilgin'in (2007) 40 öğrenci üzerinde yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin %20'si sınıftayken, %12.5'i bahçedeyken, %17.5'i koridorlardayken, %22.5'i tuvaletyken ve %32.5'i ise okula gidiş-dönüş sırasında kendilerini güvensiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan, Olweus (1991) yaptığı çalışmada en sık istismarın yaşanabileceği yerin okul içerisinde olabileceği bildirilmiştir. Buchanan ve Winzer (2001) öğrencilerin en çok okul bahçesinde istismara uğrayabileceklerini ifade etmişlerdir. Zindi ise (1994) yatılı okul öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, istismarın en yaygın görüldüğü yerin yatakhane olduğunu, burayı oyun bahçesi, tuvalet ve sınıfların izlediğini belirtmiştir. Gerek çalışmamızda, gerekse yukarıda belirtilen çalışmalarda öğrencilerin; okul gidiş-dönüşleri, okul bahçesi, sınıflar, koridorlar ve yatakhaneler gibi onları

gözlemleyen bir erişkinin olmadığı ortamlarda kendilerini daha güvensiz hissettiği ve istismarın sık yaşanabileceği görülmektedir.

Bu çalışmada risk taşıyan çocukları belirleyerek rehber öğretmenin izlemesi amacıyla öğrencilerin akran istismarını tanımlayıcı kriterleri arasına “En çok arkadaşına ihtiyacı olduğunu düşündüğünüz arkadaşlarınız kimlerdir” sorusu da eklenerek öğrencilerin arkadaşları ile ilgili algıları da değerlendirilmiştir (Tablo 3).

Akran istismarını tanımlayıcı kriterler açısından bakıldığında elde edilen bulgular; öğrencilerin %56.2’sinin akranlarından her gün ile ayda bir arasında değişen sıklıkta fiziksel ve sözel istismar davranışı gördüğü; %47.3’ünün ise akranlarına her gün ile ayda bir arasında değişen sıklıkta fiziksel ve sözel istismar davranışı gösterdiği saptanmıştır. Öğrencilerin %24.1’i haftada birkaç kez diğer öğrencilerin kendilerine fiziksel istismar davranışı gösterdiklerini (vurma, tekmeleme, itme gibi) bildirmişler, %46.4’ü son bir yıl içinde sözel ve fiziksel olarak istismara maruz kaldıklarını (alay etmek, lakap takmak, sözel ya da fiziksel olarak zarar vermeye çalışmak ya da tehdit etmek gibi) ve %44.2’si ise mağduriyetlerini hiç kimseye söylemediklerini ifade etmişlerdir (Tablo 4). Benzer çalışma sonuçları incelendiğinde; İrlanda’da O’Moore ve Hillery (1989) öğrencilerin %43’ünün bazen istismar davranışı gösterdiklerini bildirmişlerdir. İngiltere’de istismara uğrayan öğrenci oranını belirlemek amacıyla Yates ve Smith tarafından (1989) ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, öğrencilerin %22’sinin ayda en az bir kere istismara uğradığı bulunmuştur. Olweus (1991) 7-16 yaşlarındaki 130.000 okul çocuğunu inceleyerek gerçekleştirdiği çalışmada %5-9’unun düzenli olarak istismara uğradığını rapor etmiştir. İngiltere’de Whitney ve Smith’in (1993) yaptıkları çalışmada akran istismarına uğrayan öğrenci oranı ilkokullarda %10, lise öğrencilerinde ise %4 olarak bulunmuştur. Avustralya’da 25.000 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada Rigby (1997), her yedi öğrenciden birinin haftada en az bir kez istismara maruz kaldığını belirtmiştir. Glover ve arkadaşları

2000) İngiltere’de yapmış oldukları çalışmada 11-16 yaşlarındaki 4700 çocuğun %75’nin fiziksel olarak istismara uğradığını ortaya koymuşlardır. Özkan ve Gökçearslan-Çifci (2010) Ankara’da düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bölgelerde yer alan iki okulda 295 öğrenci ile yaptıkları çalışmada, öğrencilerin %33.9’unun sözel, %32.9’unun fiziksel, %29.2’sinin duygusal ve %16.9’unun cinsel istismara maruz kaldığını bildirmişlerdir. Alikashişoğlu ve arkadaşları (2004) 4153 öğrenciden %19’unun son okul dönemi içinde istismar davranışı gösterdiğini ve %30’unun da istismara uğradığını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin %42’sinin fiziksel kavgaya katıldığını, okul içerisinde silahlı saldırıya uğrayanların prevalansının %7.5 olduğunu, %8’inin geçen dönem boyunca okulda silah taşıdığını saptamışlardır. Kapıcı’nın (2004) 206 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada, öğrenciler arasında fiziksel istismar sınıflamasına giren itme davranışının oldukça sık görüldüğü, bunu tekme ya da tokat atma ve bedensel olarak yapılan kaba şakaların izlediği, sözel olarak da laf atma ve hakaret içeren küfürlerin yer aldığı belirlenmiştir. Kepenekçi ve Çingir (2005) Ankara’da lise öğrencileri arasında istismarın yaygınlığını araştırmışlar ve öğrencilerin %33.5’inin sözel, %35.5’inin fiziksel, %28.3’ünün duygusal, %15.6’sının ise cinsel istismar davranışında bulduklarını saptamışlar ve araştırma sonucunda okullarda istismarın ciddi bir sorun olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kartal ve Bilgin (2007) okulda öğrenciler arasında geçen ay boyunca bir ya da daha fazla olmak üzere fiziksel ve sözel istismarın aynı oranda görüldüğünü belirtmişlerdir (%65). Kartal ve Bilgin’in (2008) çalışmasında, %40’a yakın öğrencinin son bir ay içinde fiziksel istismara, %50’ye yakın bir oranın da sözel istismara maruz kaldığı ifade edilmiştir. Çalışmamıza ve yapılan diğer çalışmalara bakıldığında, akran istismarı oranlarının son yıllarda artış gösterdiği gözlenmektedir.

Bu çalışmada öğrencilerin %44.2’si kendisine yapılan istismarı kimseye söylemediğini ifade etmiştir. Kartal ve Bilgin

(2007) öğrencilerin %52.5'inin istismara uğradığını kimseye söylemediğini ancak verilen planlı eğitimden sonra bu oranda önemli derecede düşüş yaşandığını belirtmişlerdir. Yine Kartal ve Bilgin (2008) diğer bir çalışmalarında, öğrencilerin büyük bir oranının (%25.6'sı) kurban olduklarını kimseye bildirmediklerini ifade etmişlerdir. Her üç çalışmada da öğrencilerin önemli bir kısmının yaşadıkları istismardan kimseye söz etmemesi dikkat çekicidir. Boulton ve Underwood (1992) yapmış oldukları çalışmada bu durumu, öğrencilerin istismara uğradıkları zaman ne yapacakları konusunda bilgisiz olduklarına bağlamışlardır.

Wilton ve arkadaşları (2000) yaptıkları çalışmada, istismara maruz kalan kurbanların etkili olmayan başa çıkma stratejileri kullandıkları sonucuna varmışlardır. En çok; aldırma, sözel ve fiziksel saldırganlık, kaçma gibi stratejileri kullandıkları ancak duygusal destek arama, bilişsel yeniden yapılandırma, araşsal ve duygusal müdahale gibi etkili olan stratejileri çok az kullandıkları belirlenmiştir. Diğer yandan, Woods ve arkadaşları (2007) çalışmalarında, öğrencilerin akran baskısıyla başa çıkma stratejisi olarak öğretmene, arkadaşına ve ebeveyne söylemeyi seçtiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Öğrencilerin Akran İstismarını Tanımlayıcı Kriterlere Göre Dağılımı (s=112)

Akran İstismarını Tanımlayıcı Kriterler		S	%
Diğer öğrenciler size ne sıklıkla vurur iter veya tekmeler	Her gün	11	9.8
	Haftada birkaç kez	27	24.1
	Ayda birkaç kez	25	22.3
	Hiçbir zaman	49	43.8
Bu yıl içinde sizinle uğraşan, alay eden, fiziksel ya da sözlü zarar vermeye çalışan oldu mu?	Evet	52	46.4
	Hayır	60	53.6
Zarar gördüğünüz zaman kime/kimlere söylediniz? (s=52)	Arkadaşlarıma	12	23.1
	Aileme	5	9.6
	Öğretmenlerime	12	23.1
Ne sıklıkla arkadaşlarınıza vurur tekmeler ya da itersiniz?	Hiç kimseye	23	44.2
	Her gün	7	6.3
	Haftada birkaç kez	22	19.6
	Ayda birkaç kez	24	21.4
Ne sıklıkla arkadaşlarınıza kötü sözler söylersiniz?	Hiçbir zaman	59	52.7
	Her gün	3	2.7
	Haftada birkaç kez	13	11.6
	Ayda birkaç kez	37	33.0
Okuldaki yetişkinlere ihtiyaç duyduğum anda bana...	Hiçbir zaman	59	52.7
	Yardımcı olmazlar	15	13.4
	Bazen yardımcı olurlar	49	43.8
Birlikte bir şeyler yapmaktan hoşlandığınız arkadaşlarınız kimlerdir?	Her zaman yardımcı olurlar	48	42.9
	Bir kişinin ismini veren	2	1.8
	İki kişinin ismini veren	2	1.8
	Üç kişinin ismini veren	104	92.9
En çok arkadaşına ihtiyacı olduğunu düşündüğünüz arkadaşlarınız kimlerdir?	Hiç isim yok	4	3.6
	Bir kişinin ismini veren	7	6.3
	İki kişinin ismini veren	4	3.6
	Üç kişinin ismini veren	77	68.8
	Hiç isim yok	24	21.4

Tablo 5'te öğrencilerin Akran İstismarı'na Yönelik Bilgi Düzeylerini Belirleme Formundan almış oldukları puan ortalamalarına yer verilmiştir. Eğitim öncesinde puan ortalamaları 44.7±22.0 iken, verilen planlı eğitimden sonra puan ortalamalarının 68.5±20.5'e yükseldiği ve toplam puan ortalamaları ve alt başlık puan

ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir (p<0.001). Okullarda şiddet, istismar gibi konulara çözüm getirmek için 1970'lerden itibaren pek çok çalışmada müdahale programları geliştirilmiştir. Ancak geliştirilmiş olan bu programların çok azının etkinliği değerlendirilmiştir. Eslea ve Smith

(1998), Stevens ve arkadaşlarının (2000) çalışmalarında akran istismarının önlenmesi konusunda çok az ya da hiç gelişme olmadığı saptanmıştır. Bunların tersine olumlu sonuçlar bildirilmiş çalışmalardan birinde, Kartal ve Bilgin'in (2007) aktardığına göre, Olweus 1999 yılında Norveç'te çeşitli okullarda 8-20 aylık sürelerle bir müdahale programı gerçekleştirmiş ve bu program sonrasında sözel, fiziksel, dışlanma gibi istismar davranışlarında anlamlı derecelerde azalma olduğunu ve okulda öğrencilerin daha olumlu sosyal ilişkiler yaşamaya başladıklarını

rapor etmiştir. Kartal ve Bilgin (2007), kısa süreli bir istismar karşıtı programın öğrenciler üzerindeki etkisini belirlemek adına yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin hem istismar konusunda farkındalıklarının artmış olduğunu, hem de okulda yaşanan istismar davranışı oranında önemli ölçüde düşüş yaşandığını gözlemlemişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen sonuç ise, verilen farkındalık eğitiminden sonra öğrencilerin bilgi düzeyi puan ortalamalarında belirgin düzeyde artış olduğu şeklindedir.

Tablo 5. Eğitim Öncesi ve Sonrası Akran İstismarına Yönelik Bilgi Düzeyi Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması(s=112)

Akran İstismarı Bilgi Düzeyi	Eğitim Öncesi	Eğitim Sonrası	t/p
	X±SS	X±SS	
Fiziksel istismar davranışları	7.9±5.9	13.4±5.2	-9.6<0.001
Sözel istismar davranışlar	9.4±7.1	13.9±6.8	-6.3<0.001
İstismar nedenleri	6.5±3.9	10.4±4.3	-8.4<0.001
İstismarcının özellikleri	7.5±4.5	11.8±3.8	-8.7<0.001
İstismara uğrayanın özellikleri	4.9±3.1	7.5±2.2	-8.6<0.001
İstismara uğrayan kişide meydana gelen olumsuz değişimler	8.4±4.4	11.5±3.8	-6.3<0.001
İstismara verilen tepki	1.4±2.8	3.8±3.5	-7.0<0.001
Toplam	44.7±22.0	68.5±20.5	11.2<0.001

Öğrencilerin akran istismarını tanımlamaya yönelik okul ve çevresi ile ilgili duygusal tutumlarının yatılı/gündüzlü olma durumuna göre karşılaştırılması incelendiğinde; yatılı olarak eğitimini sürdüren öğrencilerin

okulda, sınıflarda ve okul bahçesinde gündüzlü olarak eğitimini sürdüren öğrencilere göre kendilerini kötü hissettikleri saptanmıştır (p<0.05, Tablo 6).

Tablo 6. Akran İstismarını Tanımlamaya Yönelik Okul ve Çevresi İle İlgili Duygusal Tutumlarının Yatılı/Gündüzlü Olma Durumuna Göre Karşılaştırılması (s:112)

Okul ve Çevresi ile İlgili Duygusal Tutumlar	Yanıt	Yatılı		Gündüzlü		X ² p
		S	%	S	%	
Okuldayken kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	45	68.2	38	82.6	7.6 <0.05
	Kötü	21	31.8	6	13.0	
	Yanıt yok	-	-	2	4.4	
Sınıfta ve koridorlarda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	46	69.7	30	65.2	9.4 <0.01
	Kötü	20	30.3	10	21.7	
	Yanıt yok	-	-	6	13.0	
Okul bahçesinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	50	75.8	30	65.2	16.5 <0.001
	Kötü	16	24.2	6	13.0	
	Yanıt yok	-	-	10	21.7	
Okul gidiş-dönüşlerinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	İyi	48	72.7	34	73.9	0.9 >0.607
	Kötü	17	25.8	10	21.7	
	Yanıt yok	1	1.5	2	4.4	
Toplam		66	100	46	100	

Aile ortamından yoksun olan çocuklar kendilerini yalnız, şanssız, unutulmuş, güvensiz ve engellenmiş olarak hissedebilirler (Halıcı ve

Baran 2005). Çalışmamızda da yatılı öğrenciler kendilerini kötü hissetme gerekçesi olarak yalnızlık ve aile özlemi üzerinde durmuşlardır.

Yatılı okulda sevgi ve bakım gereksinimleri aile ortamındaki gibi karşılanamayan çocuklar bazı sorunlar yaşayabilirler. Bu sorunlar arkadaş ilişkilerine de yansır ve istismar davranışı gösterebilirler yada istismara maruz kalabilirler (Gültekin Akduman ve ark 2010). Bu bağlamda yatılı öğrencilerin gündüzlülere göre okulda kendilerini kötü hissetmeleri beklenen bir sonuçtur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okullarda yaygın olarak görülen, gelişme çağındaki çocuk ve ergenlerde çeşitli boyutlarda zararlara yol açan akran istismarı, çalışmanın yapıldığı okulda da yaygın ve müdahale edilmesi gereken bir sorun olarak belirlenmiştir. Özellikle yatılı olarak eğitim gören çocukların daha fazla risk altında olduğu görülmüştür. Bu çalışmadan sonra akran istismarı açısından risk grubunda olduğu düşünülen çocuklar belirlenerek rehber öğretmenin izlemine alınmıştır.

Sonuç olarak, çalışma öğrencilerin akran istismarı konusunda bilgi ya da farkındalıklarının yeterli olmadığını göstermiştir.

KAYNAKLAR

Alikaşifoğlu M, Erginöz E, Ercan O, Kaymak D, İlter Ö. Violent Behaviour Among Turkish High School Students and Correlates of Physical Fighting. *European Journal of Public Health* 2004;14(2):173-7.

Avcı R, Güçray SS. Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, ile Bireylerine İlişkin Problemler, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi* 2010;10(1):45-76.

Beran T, Shapiro B. Evaluation of an Anti-Bullying Program: Student Reports of Knowledge and Confidence to Manage Bullying. *Canadian Journal of Education* 2005;28(4):700-717.

Boulton M, Underwood K. Bully/Victim Problems Among Middle School Children. *British Journal of Educational Psychology* 1992;62(1):73-87.

Buchanan P, Winzer M. Bullying in Schools: Children's Voices. *International Journal Of Special Education* 2001;16(1):67-79.

Deveci H, Karadağ R, Yılmaz F. İlköğretim Öğrencilerinin Şiddet Algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 2008;24(7):354.

Eslea M, Smith PK. The Long-Term Effectiveness of Anti-Bullying Work in Primary Schools. *Education Research* 1998;40(2):203-218.

Glover D, Gough G, Johnson M, Cartwright, N. Bullying in 25 Secondary Schools: Incidence, Impact and Intervention. *Educational Research* 2000;42(2):141-156.

Kısa vadede, akran istismarı konusunda farkındalık oluşturma eğitimi ile öğrencilerin bilgi düzeylerinde belirgin düzeyde artış olduğu görülmüştür. Uzun vadede, eğitim dönemine yayılan istismarı önleme eğitimleri ile öğrencilerin bilgiyi sindirmeleri ve davranışa geçirmeleri sağlanabilir.

Özellikle yatakhane ve yemekhane gibi bireysel gereksinimlerin ön planda olduğu alanlarda saldırgan ve pasif çocuklar açısından riskler belirlenebilir. Ayrıca rehber öğretmenler, tüm okul çalışanları ve ailelerin de bu eğitim sürecine yer almaları sağlanarak daha etkili sonuçlar elde edilebilir.

Çalışmaya ilişkin okuldaki rehber öğretmenin geri bildirim: “Verilen eğitimden sonra daha önceden istismar davranışı gösterdiğini bildiğim öğrencilerin bazıları artık başkasına zarar vermeyeceği konusunda arkadaşlarının yanında söz verdiler. Son zamanlarda bana kurban olduğunu ifade eden öğrenci sayısı arttı. Şüphesiz ki bu eğitim öğrenciler üzerinde olumlu etki yarattı.”

Griffin RS, Gross AM. Childhood Bullying: Current Findings and Future Directions for Research. *Aggression and Violent Behavior* 2004;9(4):379-400.

Gültekin Akduman G, Baran G, Köksal Akyol A. A Study on Peer Abuse Among Children at Boarding and Day Schools. *World Applied Sciences Journal* 2010;10(2):219-224.

Hacı P, Baran G. Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına Devam Eden ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan 12-14 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi. *Adli Psikiyatri Dergisi* 2006;3(2):23-30.

Kapıcı EG. İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2004;37(1):1-13.

Kartal H, Bilgin A. Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık. *İlköğretim Online* 2008;7(2):485-495.

Kartal H, Bilgin A. İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Bir Zorbalık Karşıtı Program Uygulaması: Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi* 2007;3(2):207-227.

Kepençi Y, Çınkır Ş. Bullying Among Turkish High School Students. *Child Abuse and Neglect* 2006; 30 (2):193-204.

Kızmaz Z. Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2006;16(2):247-267.

O'Moore AM, Hillery B. Bullying in Dublin Schools. *Irish Journal of Psychology* 1989;10(3):426-441.

Olweus D. Bully/Victim Problems in School: Facts And Intervention. *European Journal of Psychology of Education* 1997;12(4):495-510.

Olweus D. Bully/Victim Problems Among School Children: Basic Facts and Effects of A School Based Intervention Program. in Pepler D, Rubin K (Eds.), *The Development and Treatment of Child Agression* Hillsdale, NJ:Erlbaum 1991.p.411-448.

Özkan Y, Gökçearslan-Çifci E. Peer Bullying in Primary Schools in Low Socio-Economic Level. *Elementary Education Online* 2010;9(2):576-586.

Rigby K. Attitudes and Beliefs About Bullying Among Australian School Children. *Irish Journal of Psychology* 1997;18(2):202-220.

Sourander A, Helstela L, Helenius H, Piha J. Persistence of Bullying From Childhood To Adolescence - A Longitudinal 8-Year Follow-Up Study. *Child Abuse and Neglect* 2000;24(7):873-881.

Stevens V, Bourdeaudhuij I, Van Oost P. Bullying in Flemish Schools: An Evaluation of Anti-Bullying Interventions in Primary and Secondary Schools. *British Journal of Educational Psychology* 2000;70(2):195-210.

Wilton MM, Craig WM, Pepler DJ. Emotional Regulation And Display in Classroom Victims of Bullying: Characteristic Expressions of Affect, Coping Styles And Relecant Contextual Factors. *Social Development* 2000;9(2):226-245.

Withney I, Smith PK. A Survey Of The Nature And Extent of Bullying Injunior/Middle and Secondary Schools. *Educational Research* 1993;35(1):3-25.

Wolke D, Woods S, Stanford K, Schulz H. Bullying And Victimization of Primary School Children in England and Germany: Prevalence And School Factors. *British Journal Of Psychology* 2001;92:673-696.

Woods S, Hall L, Dautenhahn K, Wolke D. Implications Of Gender Differences For The Development Of Animated Characters For The Study Of Bullying Behavior. *Computers in Human Behavior* 2007;23:770-786.

Yates C, Smith PK. Bullying in Two English Comprehensive Schools. In E. Munthe, E. Roland (Eds.) *Bullying-An International Perspective*. London: David Fulton Publishers 1989;22-34 .

Zindi F. Bullying at Boarding School: A Zimbabwe Study. *Research in Education* 1994;51:23-32.